

KISS LÁSZLÓ

LUDOVÍT ŠTÚR ÉS A MAGYAROK

Pontosan százötven évvel ezelőtt, 1856. január 12-én hunyt el Ľudovít Štúr. Rövid, de – a szlovák történetírás szerint – tartalmas életet élt és történelmileg maradandót alkotott. A töretlen szlovák érdeklődés Štúr élete és munkássága iránt korántsem véletlen. Benne a 19. századi szlovák nemzeti mozgalom jelentős szervezőjét és harmadik, ifjú nemzedékének vezetőjét, a szlovák történelem nagy formátumú politikusát tisztelik. Ezért is furcsa és elgondolkodtató, hogy az elmúlt 150 esztendőben magyar történész tollából nem született róla egyetlen jelentős – méltató vagy elmarasztaló – írás sem. A magyar történetírásnak eme adóssága nem magyarázható azzal, hogy nem szerette a magyarokat. A 19. századi szlovák nemzeti törekvések megismerése és a „a hon ismerete” szempontjából egyaránt fontos, hogy csökkenjen a – „magyarországi hazá”-ban évszázadok óta együtt élő magyarok és nem magyarok által közösen formált – magyar történelem „fehér folt”-jainak a száma.

Ľudovít Štúr 1815. október 29-én született a Zay grófok birtokához tartozó Trencsén megyei Zay-Ugrócon, egy falusi kántortanító család második gyermekeként.¹ A meghitt családi közegeből 1827 augusztusában szakadt ki, amikor a győri középiskolába került, hogy – Karol bátyjához hasonlóan – elsajátítsa a magyar és a német nyelvet.² Rosszul esett neki, hogy a szállást

¹ Karol Goláň: Štúrovské pokolenie. (Výber diela). Vyd. SAV, Bratislava, 1964. 12–14. (A továbbiakban: Goláň 1964.) – Az uraság személye azért fontos, mert 25 év múlva a politikus Štúr éppen egykori földesurával, a magyarországi evangélikus egyház főfelügyelőjével vívja élete egyik legnehezebb és legfontosabb politikai csatáját. Zay Károly gróf fogja eltávolíttatni pozsonyi segédtanári állásából is. Sziklay László irodalomtörténész szavait idézve: „A kántor fia szembezállt a gróffal. A konyhá és kastély (ama korban sokszor idézett kép) párviadala lett belőle. Štúr kezdettől fogva szembezállt mindenkivel és mindennel, ami szlovák koncepciójának útjában állott.” Sziklay László: A szlovák irodalom története. Akadémiai, Bp. 1962. 54–55.

² Felső-magyarországi nemesi és értelmiségi családoknál évszázadok óta szokásban volt, hogy a gyermekeiket 1-2 esztendőre magyar nyelvi és kulturális környezetbe küldték ún. „magyar szóra”. Az 1820-as évek végén azonban már új időszak kezdődött. Szlovákok és magyarok egymásra rosszállóan kezdtek tekinteni.

adó magyar háziúr felesége „tót (kutya)kölyök”-nek gúnyolta.³ A Győrben eltöltött két esztendő – az otthoni indíttatás mellett – nagy hatással volt nyiladozó szláv tudatára. Leopold Petz professzor már Karol bátyját is szláv szellemben nevelte. A fiatal Štúr érdeklődését is ő keltette fel a szláv filológia, a történelem és a nyelvtanulás (magyar, német, latin, görög) iránt. A második tanév végén tehát már nemcsak nyelvtudására volt büszke, hanem arra is, hogy „ő is szláv”!⁴

A pozsonyi Cseh-Szláv Társaság élén

Ez a szláv tudat azonban igazán erőteljesen a pozsonyi evangélikus líceumban bontakozott ki. Amikor ugyanis 1829. szeptember 4-én Pozsonyba került, a líceum szlovák evangélikus diáksága már Ján Kollár „Sláv dcéra”-jáért (a „Szlávság” vagy „Dicsőség leánya”-ért) és P. J. Šafárik „Szláv nyelv és irodalomtörténeté”-ért lelkesedett. 1830-tól „*már Ludovíttól is elvehetetlen a „Szlávság leánya”*” – írta Jozef Miloslav Hurban.⁵ Már 1829 őszén felvették az evangélikus líceumban működő Cseh-Szláv Társaságba, amely – azon túl, hogy önképző diákkörként működött – hamarosan az „ifjú szlovák” mozgalom nemzeti központjává vált. Az 1830-as évek első felében az üléseken többnyire még csak kedvenc költői verseit szavalta. Ján Kollár említett szonett gyűjteményét rajongásig szerette. Ján Hollý versei és a lengyel Adam Mickiewicz „Óda az ifjúsághoz” c. költeménye különösen kedvesek voltak a számára.

Amikor 1833-ban Karol Štúr eltávozott Pozsonyból, átmenetileg meg kellett szakítania a tanulmányait. Szülei kérésének engedelmességgel 1834 elején hazatért, hogy Zay Károly uradalmában szerezzen gazdasági, gazdálkodási ismereteket. Február és augusztus között uradalmi tisztviselőként (írnokként, illetve felügyelőként) dolgozott. Nem tetszett meg neki a tisztviselői munka. A nyár végén tehát elbúcsúzott meglepődött szüleitől, akiktől semmiféle anyagi támogatást nem kért. 1834 szeptemberében örömmel tért

³ Jozef Miloslav Hurban: *Ludovít Štúr/Rozpomienky*. Slovenské Vydateľstvo Krásnej Literatúry, Bratislava. 1959. 34. (A továbbiakban: Hurban); Golán 1964. 16. – Meglátásunk szerint a szlovák történetírás túl nagy nyomatókat tulajdonít ennek a kétségtelenül negatív élménynek Štúr érzelmi-értelmi fejlődése, több évvel később jelentkező magyarellenessége szempontjából.

⁴ Hurban 42., illetve 41–42.; Golán 1964. 16.; Ján Juríček: *Ludovít Štúr*. Stručná biográfia. Mladé letá, Bratislava. 1971. 21. (A továbbiakban: Juríček); Imrich Sedlák: *Ludovít Štúr a slovenské študentské hnutie*. In: *Ludovít Štúr v súradniciach minulosti a súčasnosti*. Zostavil Imrich Sedlák. Matica Slovenská, Martin: 1997. 29. (A továbbiakban: Sedlák 1997.)

⁵ Hurban 44.

vissza Pozsonyba, „a boldog művészetek székhely”-ére, hogy folytassa tanulmányait.⁶

Minden bizonnyal erős szláv tudatának is része volt abban, hogy a teológiai kurzus hallgatójaként sem 1834–1836-ban, sem a későbbiekben nem mutatott különösebb érdeklődést a teológia és a lelkészi hivatás iránt. Szlávizmusának, természetes tekintélyének, valamint szorgalmának és rendkívüli tenni akarásának köszönhetően már 1834–1835 folyamán a Társaság elismert személyisége volt. 1834 őszétől azon fáradozott, hogy megújuljon a Társaság munkája és működése. A. B. Vrchovský vezetésével célul tűzték ki, hogy a nyelvtani, nyelvi-nyelvészeti, szónoki-szónoklattani stb. önképzésen túl kell lépni a gyakorlati, nemzetszervezői munka irányába. A nép felé kell fordulni, a nemzet boldogságát és szabadságát kell szolgálni. 1834 decemberétől a Társaság titkára, majd hamarosan alelnöke lett. (Az elnök szokás szerint a líceum egyik tanára volt.) 1836/1837-es iskolai évtől már Juraj Palkovič professzor helyettes tanára a Szláv Intézetben. Főleg cseh nyelvtant tanított.

Nagy tenni akarással vetette bele magát az önképzőköri munkába. Erőfeszítései a „szláv nemzet” – és ezen keresztül az emberiség – szolgálatára, a szláv kölcsönösség és a csehszláv tudat erősítésére, illetve gyakorlati megvalósítására irányultak. Ezzel függött össze – Karol Goláň szerint – nevének, illetve névalírásának megváltoztatása az 1830-as évek közepén. Szláv érzelme kifejezéseként a Ludovít keresztnév mellé felvette a Velislav nevet. Az addig használt Štaurból is végleg Štúr lett. Erőtéljes szláv és csehszláv elkötelezettségét több ekkori levele is tanúsítja. „*A mi jelszavunk „Össz-Szlávia, és ez lesz az enyém, és Szlávia összes fiáé is”* – írta 1835-ben.⁷ Ezzel egyidejűleg kezdett felhagyni az addigi „talizmán”, „A szlávok leánya” istenítésével. Tudását és szlávok iránti szeretetét 1835 szeptemberétől inkább az önképzőkörben tartott történelmi előadásokon és – kedvenc költőinek verseit, valamint saját költeményeit felolvasó – irodalmi összejöveteleken igyekezett az alsóbb évfolyamosoknak átadni, nem sikertelenül.

1836. április 24-én kb. másfél tucat szláv érzelmű diák Štúr vezetésével emlékezetes kirándulást tett a dévényi vár romjainál, Szvatopluk mondabeli nyugvóhelyénél, a nagymorva állam állítólagos központjánál. A kisebb csoportokban érkező „kirándulók” a romok ormán a népszerű „Nitra milá, Nitra” dallamára elénekelték Štúr legújabb Dévényről írott versét. A megem-

⁶ Karol Goláň: Ludovít Štúr a slovenské národné hnutie v tridsiatych rokoch 19. storočia. In: Ludovít Štúr. Život a dielo 1815–1856. Vyd. SAV, Bratislava. 1956. 25–26. (A továbbiakban: Goláň 1956.); Juríček 27.

⁷ P. Cendekovičnak, 1835. június 8. In: Listy Ludovíta Štúra I. 1834–1843. Vyd. SAV, Bratislava. 1954. 43. (A továbbiakban: Listy I.); Goláň 1956. 29.; Goláň 1964. 21–22., 25–26.

lékező beszédet is ő tartotta, amelyet a következő gondolattal zárt: „*Mi egy végtelenül nagy közösség tagjai vagyunk, a szláv nemzeti közösségé, mi az atyáinktól elevenebben éreztük annak szükségességét, hogy öntudatra ébredjünk, és (ráébredjünk) arra, hogy a mi szlovák törzsünk a nagy szláv nemzet-hez tartozik*”. Soha ne feledjük: „*atyáink régi dicsőségének romjai*” arra köteleznek bennünket, hogy a nemzeti célokért érdemes „*tevékenykedni, dolgozni, harcolni, élni és meghalni*”.⁸ A kiránduláson résztvevő lelkes diákok neve – Štúr példája nyomán – a Dobroslav, Horislav, Miloslav stb. taggal bővült. Jozef Hurban neve is ekkor változott Jozef Miloslav Hurbanra.⁹

Szlovák tudat és magyarországi hazafiság

1838 késő nyarán Štúr – az evangélikus teológushallgatók régi szokása szerint – már német tanulmányútjára készült. Eredetileg a berlini egyetemre gondolt, de pénzügyi nehézségek miatt végül az ugyancsak jó hírű hallei egyetemet választotta. Štúr szlovák életrajz írói szerint a Halléban eltöltött két esztendő (1838–1840) egyfajta korszakhatárnak, fordulópontnak tekinthető a szlovák politikus világnézetében, eszmei-politikai fejlődésében. Fegyellemmel kísérte a hallei diákéletet és a német diáktársaságok (Burschenschaftok) nemzeti-hazafias egységtörekvéseit, a német romantika fő vonulatait. Már 1838 előtt olvasta J. G. Herder „Ideen” („Eszmék az emberiség történetének filozófiájáról”) című főművét, amelyben a hatalmas európai „szláv nemzet” dicső jövőjét jósolta. A német kultúrfilozófus – Ján Kollár által közvetített – sajátos történetfilozófiája, fejlődésemélete és humanitáskonceptiója is hozzájárult szláv tudata erősödéséhez. Ez utóbbira azonban igazán erőteljesen Kollár ismert szonett gyűjteménye, a szláv irodalmi kölcsönösségről írott tudományos főműve („O literárnej vzájomnosti”), Ján Hollý költeményei vagy P. J. Šafárik szláv témájú történelmi, nyelvészeti munkái hatottak.¹⁰

A fiatal Štúr – J. Kollár és Samuel bátyja jóvoltából – valamelyest már megismerte a hegeli filozófiát. Halléban viszont lehetősége nyílt arra, hogy alaposan elsajátítsa a filozófus-óriás idealista történetfilozófiáját, dialektikus

⁸ Idézi: Juriček 34.

⁹ Ugyanott.

¹⁰ J. G. Herder történet- és kultúrfilozófiájára, és szláv-szlovák nemzeti ébredésre gyakorolt jelentős hatására legújabbán lásd: A külső hatások szerepe a szlovák „nemzeti ébredés”-ben. In: Kiss László: A szlovák nemzeti tudat születése. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series Tom. XXXII. Redigit: Sándor Gebei. Eger, 2005. 33–50. (A továbbiakban: Kiss 2005.) – Ján Kollár munkásságára újabbán lásd Kiss László: Ján Kollár – a költő, tudós és politikus (1793-1852). In: „Emberek és eszmék...” Szerk.: Gebei Sándor. Eger, 2001. 165–182.

gondolatrendszerét, fejlődéelméletét és módszertanát. Ezt a kollári – herderi – hegeli ihletésű gondolatrendszert fogja hazatérése után a szláv-szlovák fejlődésre alkalmazni. Ezeknek a hatásoknak az eredményeként Štúr nézeteiben, kulturális-politikai törekvéseiben egyidejűleg volt jelen a racionalizmus és az idealizmus, a mérsékeltség és a radikalizmus, a liberalizmus és a konzervativizmus, a tekintély- és hatalomtisztelet, a megalkuvás és a lázadás szelleme. Ez az ellentmondásosság Štúr jelleméből is fakadt. „*Štúr szangvinikus-kolerikus természetű volt – írta Elena Várossová –, ennek a temperamentumnak minden előnyével és hátrányával együtt... A štúri ideálok gyakran utópisztikusak, megvalósíthatatlanok voltak, viselőjük pedig makacs, hiszékeny és gyakran nem elég kritikus, ami nem egyszer konfliktusokat okozott nemcsak saját magában, de baráti körében is*”.¹¹

Štúr és elvbarátai világnézetében, nemzetfelfogásában, politikájában az évtizedfordulón tehát jelentős elmozdulások történtek. Nem tekinthető tehát véletlennek, hogy Ján Kollár és a nemzetébresztők „idősebb”, második nemzedékének helyét a szlovák nemzeti mozgalom élén éppen az évtizedfordulón vette át a (Ludovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban és Michal Miloslav Hodža nevével fémjelzett) úgynevezett „szlovák triumvirátus”. Štúr és fiatal követői úgy haladták meg mesterük „szláv kölcsönösségi elmélet”-ét, csehszláv felfogását, hogy továbbra is hűek maradtak a szláv/csehszláv ideológiához, a cseh és szlovák kulturális együttműködéshez. Ugyanakkor újraértelmezték és konkrétabbá tették azt. Štúrék szláv tudata ugyan megmaradt, de az 1840-es évek első felében megjelent az önálló „szlovák törzsiség” koncepciója is. Elsősorban már nem szlávoknak és csehszlávoknak tekintették magukat, mint korábban, hanem szlovákoknak, akik szlovákságuk révén egyenjogú félként kapcsolódnak legközelebbi rokonaikhoz, a csehekhez, valamint a szélesebb „szláv nemzet”-hez. A szláv tudatból kiváló szlovák tudat megjelenésére utalt, hogy az 1830-as évek végétől egyre gyakrabban használták a Slovensko (Szlovákia) és a Bratislava (Pozsony) kifejezést.

Teljesen másképpen ítélték meg a „szlovák triumvirátus” nyelvi-nemzeti törekvéseit Ján Kollár, P. J. Šafárik, valamint a cseh nemzeti mozgalom egyes vezetői. Az 1840-es évek közepétől durva támadásokba kezdtek. Štúrékat magyar bérencséggel, és azzal vádolták, hogy el akarnak szakadni a csehektől, hogy meg akarják bontani a szláv és a csehszlovák egységet. Hiába állította ennek ellenkezőjét 1846-ban a „Szlovák nyelvjárások” című könyvében.¹² A Štúrtól radikálisabb Hurban is taktikusan érvelt a szlovákok

¹¹ Elena Várossová: Svetonázor Ľudovíta Štúra. In: Ľudovít Štúr. Život a dielo 1815–1856. Vyd. SAV, Bratislava. 1956. 93. (A továbbiakban: Várossová 1956.)

¹² „Némelyek talán azt fogják hinni, hogy a csehektől el akarunk szakadni, de Isten ments az elszakadástól... Mi abban a kötelékben, amelyben velük voltunk, továbbra is maradni, ... velük szellemi kapcsolatban lenni” akarunk, „mint ahogy tőlük, mint testvérektől is ugyan-

önállósága mellett. A szlovák törzs – írta 1846-ban – „*nem a cseh, hanem a magyar koronáért ontotta véré, más egység keretébe van befonva, mint a cseh, ezért másutt is kell védelmét keresnie, mint a csehszláv, azaz a cseh literátorság képmutató nagyságában... Nemzetünk és nyelvünk szülőháza a magyar (uhorská) haza...*”¹³

Hurban nemcsak taktikai okokból játszotta ki a cseh beolvasztó törekvésekkel szemben a „magyar kártyá”-t, hanem azért is, mert – a magyarosító törekvések ellenére, Štúrhoz hasonlóan – magyar hazafinak is tartotta magát! Amikor 1840-ben Štúr hazatért Halléből, éppen elkezdődött a szlovák történetírás által „viharos események”-nek nevezett időszak. 1840–1843 között a magyar nyelv túlzó pártolói és terjesztői (korabeli elnevezéssel: „magyarománok”), valamint a szláv-szlovák érdekek védelmezői („szlavománok” vagy „pánszlávok”) egyre hevesebb nyelvi vitába bonyolódtak a hazai és a külföldi sajtóban.

A „pánszláv” Štúr is rögtön a támadások keresztútjába került, védekezésre kényszerült. A „Századunk”-ban tehát arról biztosította vádlóját, a magyarságát támadó Tomka Kálmánt, hogy ő mindig magyarnak vallotta magát, de sohasem született magyarnak, hiszen ő született szláv. Egy másik írásában, amelyet Štúr Lajos néven írt alá (sic!), kikérte magának, hogy őt a magyarság leckéjéből bárki kioktassa. Újból megismételte szláv-magyar kettős kötődését. Kiemelte, hogy ő magyarnak mondja magát, „*de nemzeti-ségi tekintetben soha sem, mert én szláv vagyok s az is maradandok. Nemzetiséggel nem lehet s nem is szabad... játszani, mert ez egész létünkben alapul s minden nemzetnek szent tulajdona, melyet és sem enyimmél, sem másénál soha nem sértettem, sérteni nem fogok*”.¹⁴

Nyelvi-politikai vitája a magyarokkal

Így tehát 1841-től ő is bekapcsolódott a nyelvvitába. Hamar összeütközésbe került nagy hatalmú földesurával, egykori jótevőjével, az evangélikus egyház főfelügyelőjévé választott gróf Zay Károly szuperintendenssel is. A német Augsburger Allgemeine Zeitungba ugyanis egy sor vitairatot írt, ame-

ezt várjuk”. Ugyanakkor öntudatosan azt is hozzáfűzte, hogy: „*Mi szlovákok törzs vagyunk, és mint törzs, saját nyelvjárással rendelkezünk, amely a csehtől eltérő és különböző*”. Az idézetek helye: Vladimír Matula: Eudovít Štúr. Szlovák Tudományos Akadémia Kiadóhivatala, Bratislava. 1956. 37. (A továbbiakban Matula: I. Štúr. 1956.); Városová 1956. 105.

¹³ Idézi Steier Lajos: Csehek és tótok. Táltos Könyvtár, Bp. 1919. 40., 41.

¹⁴ Daniel Rapant: Slovenský prestolný prosbopis z roku 1842. Diel II. Nákladom spolku Tranoscius v Liptovskom Svatom Mikulási, 1943. 50. dok. 199., 56. dok. 232. (A továbbiakban: Rapant II.)

lyekben a magyarosítás ellen érvelt. A viharos események idején készült a „Starý i nový vek Slováku” („A szlovákok régi és új korszaka”) kéziratos munkája, amelyben – a 18. századi apológiák hagyományait követve – a szlovákok egyenjogúságát védelmezte a magyar hazában. Érveit a dicső nagymorva örökségből merítette, hiszen „*ez a föld és vidék apáitoké volt*”. Felemlegette Mojmir, Rastislav, Szvatopluk idejét, amikor a szlovákok még szabadok voltak. A honfoglaló magyarok a már régóta itt élő, fejlettebb kultúrájú szlovákokat nem meghódították. Az egyenjogúság alapján kötöttek szövetséget az őket vendégszeretően fogadó szlovákokkal. Ebben a „régikor”-ban a szlovákok jelentős történelmi érdemeket szereztek az „*egy magyar haza*” építésében. A 19. század elején azonban beköszöntött a gyötrelmes „új kor”. Elkezdődött a magyar hódításelméletre épülő elnyomás és magyarosítás. Az apológia végén Štúr Zay szuperintendens magyarosító akcióit elemezte és bírálta.¹⁵ Hasonló álláspontot foglalt el 1841 végén, amikor a lipcsei Allgemeine Zeitungban ugyancsak a magyarországi szlávok elmagyarosításával foglalkozott.

Ekkoriban már azon fáradozott, hogy meggyőzze a szlovák evangélikus egyház vezetőit (Pavol Jozeffyt, Ján Seberínyt, František S. Stromskýt, valamint Ján Kollárt és más szláv-szlovák hazafiakat) arról, hogy panaszaikkal egyenesen a királyi trónus elé járuljanak. 1842. június 5-én Bécsben egy díszes szlovák küldöttség, amelynek L. Štúr is tagja volt, a „magyarországi szláv alattvalók” nevében be is terjesztette az első alázatos szlovák felségfolyamodványt. A 200 evangélikus lelkész aláírásával ellátott kérvény megszövegezésében ő is részt vett.¹⁶ 1843-ban Lipcsében külön brosúraként is megjelent Štúr német nyelvű írása („Die Beschwerden und Klagen der Slawen in Ungarn über die gesetzwidrigen Übergriffe der Magyaren”), amely az V. Ferdinánd elé terjesztett tiltakozó felirat filozofáló bevezetését tartalmazta. A hegeli jogfilozófiából és a természetjogból merített érveket. Arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy a magyar nemzetnek mindörökké le kell mondania – korabeli kifejezéssel élve – a szlávok „megmagyarosítás”-áról.¹⁷ Két év múlva Bécsben megjelent „A magyarizmus kilencven eszten-

¹⁵ Ján Hučko: Život a dielo Ludovíta Štúra. Osveta, Bratislava. 1984. 87–88. (A továbbiakban: Hučko)

¹⁶ A kérvény szövegét lásd: Rapant II. 93. dok. 337-347. – A „PROSBOPIS SLOVÁKOV V UHORSKU NA JEHO C. KR. APOŠTOLSKÉ VELIČENSTVO FERDINANDA V.” nevű felségfolyamodvány szlovák nyelvű teljes szövege az interneten is hozzáférhető. Lásd: www.stur.sk/clanky

¹⁷ Juriček 65–67.

deje” („Das neunzehnte Jahrhundert und der Magyarismus”) című vitairata is.¹⁸

Az eredménytelen bécsi követjárás után a magyar világi és evangélikus egyházi vezetők, valamint a liberális sajtó, élén Kossuth Lajos Pesti Hírlapjával, még hevesebb támadásba kezdtek. Eközben természetesen Štúrek sem tétlenkedtek. A magyar liberálisok szemére vetették, hogy kétféle mércével mérnek. Saját népük szeretetét a legfontosabbnak tartják, de ugyanezt a nem magyarok szemére hányják. A jobbágykérdésben liberálisak, de ezt a nemzetiségi kérdésben, a nyelv terén nem érvényesítik. S ebben Kossuth a legnagyobb mester. „*Ugyanaz a Kossuth – írta a fent említett – Die Beschwerden und Klagen... –-ban –, aki a Pesti Hírlapban a jogegyenlőségért küzd, az evangélikus konventben azt, aki a maga jogát követeli, vizsgálat alá vonni és megbüntetni akarja; ugyanaz a Kossuth, aki a sajtószabadságért látszik viaskodni, a konventben indítványozza, hogy meg kell tiltani a tót ifjúságnak anyanyelvén való tanítását; ugyanaz a Kossuth, aki a haza körül érdemeket szerzett férfiakról panegyrikus beszédeket zeng, a hasonló érdemes embereket hivataluktól meg akarja fosztani. Ez az ő szabadsága, ez az ő liberalizmus.*” Fejtegetését az alábbi kérdéssel zárta: „*Kossuth a szabadság álarca alatt nem az önkényért és erőszakért vív-e harcot?*”¹⁹

Štúr helyettes tanári állása a pozsonyi evangélikus líceumban ekkor már veszélyben forgott. Bajcsy József tanfelügyelő ugyanis 1843 októberében Štúr elmozdításán fáradozott. Megtiltotta tanári működését, ám ő tovább dolgozott. Mindenki sejtette, hogy itt nem elsősorban Štúrról, hanem az Intézet és a tanszék jövőjéről van szó. Decemberben felfüggesztették tanári állásából. Az újév kezdetén tehát a vele szolidáris 21 diák élén tüntetőleg elhagyta Pozsonyt.²⁰ A csikorgó hidegben Lőcsére vonultak, ahol átmenetileg oltalomra találtak. Állítólag a Tatra alatt vezető útjukon énekelték először a „Zeng az ég a Tátrán” kezdetű dalt, amely 1918-tól a csehszlovák himnusz második felét alkotja majd. A szövegét egyik diáktársuk, Janko Matuška írta egy szlovák népdal alapján.²¹

¹⁸ A „Devätnáste storočie a maďarizmus” c. vitairat szlovák szövege az interneten is olvasható. Lásd: www.stur.sk/clanky

¹⁹ A „Die Beschwerden und Klagen der Slaven in Ungarn über die gesetzwidrigen Uebergriffe der Magyaren” című röpiratból idézi Kornis Gyula: A magyar művelődés eszményei 1777–1848. II. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp. 1927. 126. (A továbbiakban: Kornis II.)

²⁰ J. M. Hurban Štúr-életrajza felsorolta a diákok nevét is. Lásd: Hurban 362.

²¹ A fentiekre bővebben lásd: Kornis II. 188., Szalatnai 54.; Hučko 107.; Dušan Kováč: Szlovákia története. Kalligram, Pozsony. 2001. 108.; Pavol Parenička: Bratislavský exodus. In: Eudovít Štúr v súradniciach minulosti a súčasnosti. Zostavil Imrich Sedlák. Matica Slovenská, Martin. 1997. 52–56.

A Štúr elleni támadás közvetlen összefüggésben állt az új szlovák irodalmi nyelv megalkotásával, amelynek kezdetét a „szlovák triumvirek” találkozója jelentette 1843 februárjában, majd az év nyarán J. M. Hurban Nyitra megyei lelkészlakjában, Hlubokán. Itt döntötték el, hogy az Árva, Bars, Hont, Nógrád, Turóc és Zólyom megyében elterjedt, a legtöbb szlovák által beszélt közép-szlovák dialektust teszik meg a ma is használt új irodalmi nyelv alapjának. A következő években L. Štúr és J. M. Hodža több nyelvészeti munkában dolgozta ki a „slovenčina” szabályait, normáit. Néhány évvel később Martin Hattala cseh nyelvészre bízta az új szlovák nyelvtan végső formába öntését. A kodifikációs munka 1851-1852-re jórészt befejeződött.

A szlovák irodalmi nyelv megalkotásával egyidejűleg Štúr másik fő törekvése egy szlovák politikai lap kiadása volt. Több éves erőfeszítés után 1845. augusztus elejétől heti két alkalommal megjelenhetett a „Slovenskje Narodnje Novini” („Szlovák Nemzeti Újság”), az első szlovák politikai újság, amely a szlovák nyelvi-kulturális törekvések szócsövénévé vált.²² Főszerkesztője a bécsi hatóságok előtt szalonképes Štúr lett.²³ A vezér- és programcikkek jó részét is ő írta.

Az írások tanúsága szerint a polgári átalakulás bizonyos területein és kérdéseiben – a nyelvkérdéstől eltérően – Štúr és a magyar liberális ellenzék nézetei, törekvései hasonlóak vagy azonosak voltak. A szlovákok is sikra szálltak a polgári átalakulásért, a feudális viszonyok és elmaradottság felszámolásáért, a szlovák nép anyagi, kulturális és szellemi felemeléséért Magyarországon. Mégis egyre hevesebben támadták a saját radikális hívei is. Főszerkesztői álláspontja ugyanis az volt, hogy a lap működésének megőrzéséhez nagyfokú óvatosságra, lojalításra, „arany középút”-ra van szükség. Azokat a javaslatokat pedig, amelyek az ellenzéki magyar nemesi vezetőkkel való együttműködésre irányultak, azzal utasította vissza, hogy a magyar liberálisokra „*csak felfuvalkodott arisztokratizmus és makacs magyarizmus (jellemző)*”. A liberálisoknak egyébként sem tetszik, hogy „*mi a szlovák népért dolgozunk*”. Azoknak, akik a magyarokkal való együttműködést

²² Az új szlovák irodalmi nyelv megteremtésére és a „Szlovák Nemzeti Újság”-ra bővebben lásd: A szlovák nemzeti mozgalom új jelenségei az 1840-es években. In: Kiss 2005. 119–121., 124–128.

²³ L. V. Ferstl jelentése, amelyet J. Sedlnitzky rendőrminiszter megbízásából Štúr erkölcsi-politikai arcúlatáról készített, egyebek között kiemelte a szlovák politikus műveltségét, magyarellenességét, a szlovák nyelv és nemzet iránti hevületét, valamint az állami vezetés és az uralkodóház iránti odaadását. Összességében a jelentés úgy ítélte meg, hogy Štúr „*teljesen kvalifikált a szlovák újság kiadására*”. Lásd Mária Vyvíjalová: Slovenskje Narodnje Novini. Boje ich povolenie.(Študia a dokumenty.) Gemerská Vlastivedná Spoločnosť v Rimavskej Sobote, 1972. 21. dok. 215–218., illetve 138–139.

szorgalmazták, egyébként is tudniuk kéne – hangsúlyozta –, hogy mi „a hatalomtól kaptuk a (lap)engedélyt, hogy nekünk kedvez... *Tán ellene írjunk*”²⁴

1847 őszén politikusi pályafutása csúcsára ért. Hurban szerint „nagy többséggel” választották meg Zólyom szabad királyi város országgyűlési képviselőjének.²⁵ A sikert azonban nem ismertségének vagy népszerűségének köszönhette. Štúrt egy befolyásos patrónusa, Mikuláš Ostrolúcky juttatta abba a képviselői székbe, amelyre már Halle óta annyira vágyott.²⁶ 1847. november – 1848. március között a Kossuth-szakállas Štúr hat alkalommal szólalt fel magyarul a pozsonyi diétán. „*Öröm volt látni – mondta az egyik követőtárs –, amint Zólyom város képviselője, bal kezét kardjára támasztva, tiszta magyarsággal szónokolt.*”²⁷ Konzervatív követi utasításának megfelelően fejtette ki álláspontját a jobbágycső kérdésben, a zsidók és a városok jogával, valamint a szlovák nyelvi, oktatási és vallási igényekkel kapcsolatban.²⁸ Nyelvi és iskolaügyi programját 1847 őszén előbb a „Szlovák Nemzeti Újság”-ban, majd 1848. január 15-i felszólalásában körvonalazta. Ezekből jól látható, hogy Štúrék 1848 márciusa előtti nemzeti törekvései viszonylag szerények, nyelvi, oktatási és kulturális jellegűek voltak. Štúr úgy látta, hogy ez a – politikai-területi követelésektől mentes, nyíltan nem magyarelles – szlovák „program”, „*amiért máshol sok vér folyott el, az nálunk vita harc nélkül, békés úton valósulhat meg*”.²⁹

Programmal és fegyverrel a magyarok ellen

A felvidéki lakossághoz hasonlóan tehát a „szlovák triumvirátus” tagjai is örömmel üdvözölték a „márciusi szabadság”-ot és annak vívmányait.

²⁴ Listy Ludovíta Štúra II. 1844–1855. Vyd. SAV, Bratislava. 1956. 117. (A továbbiakban: Listy II.) – Jonáš Záborský így jellemezte Štúr nemességgel kapcsolatos álláspontját: „*Štúr demagóg volt, a legnagyobb gyűlölettel (viseltetett) szívében a nemességgel szemben. Én azon a véleményen voltam, hogy a papságot és a nemességet az irodalom által kell megnyernünk... Ezzel szemben Štúr azt állította, hogy... a népen keresztül kell az elfajzott papságot és nemességet megragadni*”. Idézi: Városová 1956. 107.

²⁵ Követté választásáról lásd: Hurban 517–520.

²⁶ Juriček 128–129.

²⁷ Idézi: Golán 1964. 155.

²⁸ A jobbágycső kérdésben mondott beszéde után Kossuth állítólag odasietett hozzá, a kezét nyújtotta, és melegen gratulált neki, mondván: „*Ne engedje magát megfélemlíteni*”. Ellenkezőleg, „*segítsen nekem abban a törekvésemben, hogy megtörjem az önző mágnások ellenállását és meg fog győződni róla, hogy egyformán szívemen viselem saját népem és az ön népének szenvedéseit, melyeket csupán kéz a kézben haladva enyhíthetünk*”. Tudjuk, hogy nem így történt. Idézi: Jozef Václav Frič: Emlékeim. Művelt Nép, Bp. 1951. 63.

²⁹ Idézi Matula: L. Štúr. 1956. 43.

Ezekben a mámoros napokban talán még bízott abban, hogy a magyar kormány az egyéni szabadság, a polgári jogok mellé a nemzeti szabadságot is megadja majd a szlovákoknak. Az osztrák birodalom más szláv népeihez hasonlóan tehát nekik is lépniük kellett. Ki kellett dolgozniuk nemzeti programjukat.

A március végi liptószentmiklósi, majd az egy hónappal későbbi brezovai petíció után 1848. május 10-én Liptószentmiklóson el is elfogadták az első átfogó szlovák nemzeti programot. „A szlovák nemzet kívánságai” néven ismert kérvény 14 pontja között már olyan politikai követelések is voltak, amelyek egyenjogúságot és nemzeti autonómiát kívántak a szlovákoknak, beleértve Magyarország esetleges föderalizálását is.³⁰ Ladislav Szalay (Gabriel Viktor) egyenesen úgy látja, hogy a szlovák nemzeti mozgalom vezetői ekkoriban már a szakítás, a konfrontáció mellett döntöttek. A május 10-i programot ugyanis „igen gondosan úgy fogalmazták meg, hogy ne lehessen teljesíteni”.³¹ A „megegyezni vagy szakítani” dilemma viszonylag hamar megoldódott. Hurban és a délszláv mozgalom hatására az ingadozó Štúr is a szakítás mellett döntött. Augusztus végére a „magyarbarát” Hodža is azok közé állt, akik abban bíztak, hogy – az erős délszláv mozgalom és a bécsi udvar támogatásával, a magyar ügyé zsugorodó forradalom ellen fegyvert ragadva – kivívhatják a szláv és a szlovák nemzeti célokat. Ezzel a szlovák nemzeti érdekek végleg a polgári haladás közös céljai fölé helyeződtek. A magyar kormány május 10-e után már egyébként is köröztette Štúrt, Hurbant és Hodžát. Így a szláv szolidaritás erősödésével együtt 1848 kora nyarától felerősödtek a szlovák triumvirek forradalom- és magyarelleses törekvései. A magyar forradalom és a szlovák nemzeti mozgalom útjai és céljai végleg szétváltak.³²

A magyarellesesség erősödése már azon a szláv tanácskozáson érzékelhető volt, amelyet 1848. április elején rendeztek Bécsben. A birodalom délszláv, lengyel, cseh és szlovák vezetői, közöttük Štúr és Hurban, megállapodtak szláv politikájuk összehangolásáról és egymás nemzeti törekvéseinek

³⁰ A petíciók magyar szövegét lásd Spira György: A nemzetiségi kérdés a negyvennyolcas forradalom Magyarországon. Kossuth, Bp. 1980. 152-153., 163-166.; A tót nemzetiségi kérdés 1848-49-ben. I. A kérdés története. Írta és kiadta: Steier Lajos. Bp. 1937. Kiadja a Magyar Történelmi Társulat 35-36. (A továbbiakban: Steier I.)

³¹ Gabriel Viktor: 1848-1849 legendája a szlovák történetírásban. Kalligram, Pozsony. 1999. 48.

³² A szakítást a legújabb „Szlovákia rövid története” is a szlovák történetírásra jellemző módon magyarázza. Roman Holec szerint ugyanis a kommunikációra való kölcsönös képtelenség mellett kizárólag a magyar politika nemzeti kérdésben tanúsított intoleranciája „kergette a szlovák elitet a forradalom ellenzőinek táborába – a császári Bécsbe”. Krátke Dejiny Slovenska. Zostavila Elena Mannová. Academic Electronic Press, Bratislava. 2003. 228. (A továbbiakban: Krátke Dejiny)

kölcsönös támogatásáról. Ennek jegyében tartották meg 1848. június első felében a prágai szláv kongresszust, amelyen Štúr és Hurban már erőteljes magyarelles hangot ütöttek meg. Štúr a szláv nemzeti törekvések fő akadályának – eltérően a cseh František Palackýtól – nem a németeket, hanem a magyarokat tartotta. A magyar hegemonia letörésére szólított fel. Mindketten ellene volt viszont a csehekkel való területi-politikai egyesülésnek, a magyar államból való kiválásnak.³³

Ennek megfelelően 1848 nyarán Štúrék szerb és horvát politikusokkal tárgyaltak a tervezett szlovák fegyveres felkelés pénzügyi és katonai támogatásáról. Augusztus végén Bécsben abban a reményben fogtak hozzá az (osztrák, cseh, morva és szlovák) önkéntesek toborzásához, hogy Jelačić tábornok – akitől Štúr már tavasszal támogatást kért – dél-magyarországi hadműveleteinek megindulása után a magyar kormány kénytelen lesz katonai erőit északról délre átcsoportosítani. A Morvaország felől betörő „szlovák” önkénteseknek így könnyű dolguk lesz. A betörés hírére a szlovák lakosság – amelyet az előző hetekben röplapok, felhívások, futárok és megbízottak útján már előre tájékoztattak és kellőképpen felkészítettek a felkelésre – tömegesen csatlakozni fog hozzájuk. A két tűz közé szorult magyar seregek veregsége és a szlovák fegyveres felkelés győzelme ily módon biztosítva lesz.

Fiatal diákokat és egyéb megbízottakat küldtek tehát haza buzdító levelekkel, röpiratokkal, kiáltványokkal és szóbeli utasításokkal. A szervezkedés, amelynek Felső-Magyarország majd minden részében voltak helyi és területi megbízottjai, Nyitra- és Turóc megyében ért el jelentősebb sikereket. Ezért a Szlovák Nemzeti Tanács (a felkelés 6 fős irányító testülete) úgy döntött, hogy a fegyveresek Morvaország felől Nyitra megye északi részébe törnek be. Ezt a térséget ugyanis a Tanács első elnökének megválasztott Hurban jól ismerte. A néhány száz fős felkelő sereg, amelyben szlovák csak mutatóban akadt, az osztrák kormányzat hallgatólagos támogatásával szeptember 18-án lépte át a magyar határt. A Tanács tagjai feleskették a legénységet az osztrák fekete-sárga és a szlovák zászlóra, majd kiosztották a fegyvereket. J. M. Hurban szerint „a szeptember 20-28.-i napokban az egész felkelés lelke Štúr volt”.³⁴ 1848. szeptember 19-21-e között a felkelők már Miaván tartózkodtak. Népgyűlésen proklamálták az általános népfelkelést és a szlovák nemzet függetlenségét. „Ebben az ünnepélyes pillanatban – mondta Štúr – a magyaroktól függetleneknek hirdetjük magunkat, a magyar nemzetnek és kormányának felmondjuk az engedelmességet, és ha valaki... továbbra is a magyar

³³ Štúr és Hurban álláspontjára a prágai szláv kongresszuson lásd Kiss László: A „szlovák triumvirátus” a szlovák-magyar együttélésről az 1840-es években. In: A Kárpát-medence népeinek együttélése a 19-20. században. Szerk.: Egry Gábor, Feitl István. Napvilág, Bp. 2005. 205-208.

³⁴ Hurban 641.

nemzettel és annak kormányával összekötetésben maradna, azt nemzetünk ellenségének és árulójának fogjuk tekinteni...”. Az ilyen embert a polgárjogától és a vagyonától meg kell fosztani.³⁵ A következő napokban a felkelők létszáma átmenetileg 8000-10000 főre emelkedett. A fejszékkel, vasvillákkal, cséphadarókkal, dorongokkal „felfegyverkezett” irtványosokra ugyanis hatottak Hurban kommunisztikus (föld- és vagyonközösségi) ígéretei. Felső-Magyarország más részein viszont a szlovák lakosság nem fogott fegyvert. Így a megvert felkelők szeptember végén elhagyták az országot. „*Mindennek vége – mondta Štúr reményét veszten –, szétszéledünk, nem látjuk már meg a szlovák szabadság napját*”.³⁶ Am „*a szlovák szabadság első napja*”-i a későbbiekben fontos, a szlovák nemzeti öntudatot növelő tényezővé, egyfajta erkölcsi erővé váltak.³⁷ Ezzel az első önálló magyarellenes akcióval a „történelem nélküli” szlovák nép számára is elkezdődött a saját, szlovák történelem. „*Ez a nemzet nem pusztul el!*” – írta Mariana Božena Staňkovánek 1848. október 10-én. A felkelés megadta „*ennek az oly hosszú időn át történelem nélküli népnek*” a történelmet, vagyis „*a legnagyobb erkölcsi hatást*”.³⁸

A katonai kudarc hatására Szlovák Nemzeti Tanács két – hodžai és hurbani – szárnyra szakadt. A következő hónapokban a két marakodó csoport egymástól lényegében függetlenül tevékenykedett. Štúr és Hurban ugyanis osztrák segítséggel kívántak újabb felkelést kirobbantani. Hodžáék viszont szláv-magyar megbékélést, tárgyalásos megoldást szorgalmaztak, ám hamarosan ők is fegyvert ragadtak. A megcsonkult Szlovák Nemzeti Tanács nevében Štúrék kiáltványokban szólították fel a szlovák népet a kilencszáz, illetve ezer esztendő magyar zsarnokság és elnyomás lerázására. Az újabb felkelés – olvasható a kiáltványokban – a szlovák nemzetiség szabadságért, a királyért és az osztrák birodalom egységéért folyik. Ezért „*a császári hadsereget és minket barátokként fogadjatok, akik kiszabadítanak benneteket az elviselhetetlen magyar járomból*”.³⁹ Az 1848. december elején meginduló téli „hadjárat” (Daniel Rapant kifejezése) során tehát a szlovák, cseh és egyéb önkéntesek már a – több irányból Magyarországra zúduló – „*császári-királyi hadsereg oldalán*” harcoltak „*a nyílt magyar forradalom ellen*” osztrák mundérban, osztrák felszereléssel, osztrák zászlók és vezénylet alatt.⁴⁰

³⁵ Idézi: Steier I. 220.

³⁶ Idézi: Hučko 181. – Juriček szerint nem biztos, hogy Štúrtól származik ez a kijelentés. Juriček 173.

³⁷ Štúr 1848. szeptember 21-én Miaván fogalmazott így. Idézi: Juriček 171.

³⁸ Listy II. 194.

³⁹ Steier Lajos: A tót nemzetiségi kérdés 1848-49-ben. II. Okmánytár, Bp. 1937. 104. és 105. sz. dok., 164-172. (A továbbiakban: Steier II.)

⁴⁰ Hurban 642.

A korabeli magyar sajtó által hurbanistáknak nevezett fegyveresek december elején törtek be Morvaország felől. December 6-án Štúrék Csácáról újabb kiáltványt intéztek a szlovák nemzethez. A szlovák kötődésű Kossuthot és a hozzá hasonló „renegátok”-at (elfajzottakat) keményen ostromozták. „*Jelszavunk legyen: a szlovák nemzet szabadsága, hűség a közös császárhoz és királyhoz, a szabad és nagy osztrák birodalom egysége, hatalma és dicsősége, a magyarországi-kossuthi csürhe uralmának bukása és pusztulása*”.⁴¹ A következő hetekben-hónapokban a csonka Szlovák Nemzeti Tanács vezetői főleg a Nyitra és Trencsén megyétől keletre fekvő megyékben (Trencsén, Turóc, Árva, Liptó, Szepes, Sáros, Abaúj) tevékenykedtek. Hodzáék viszont Šimunić tábornok alá beosztva, Felső-Magyarország nyugati részein láttak el különböző katonai feladatokat.

1849. január 20-án Turócszentmártonban Štúrék népgyűlést rendeztek. A vita ekkor már arról folyt, hogy a szlovákok „*a magyar fanatikusok vas-koronája alatt*” maradjanak-e vagy sem? Kezdetben úgy látszott, hogy az önálló, egyenjogú Szlovákia megteremtése nem veszélyezteti a magyar állam területi integritását, nem jelenti feltétlenül a magyaroktól való elszakadást. Később azonban úgy határoztak, hogy a szlovák nemzet léte csupán „*őfelsége, I. Ferenc József birodalmának részeként*” biztosítható tartósan.⁴² Ennek megfelelően a következő hetekben-hónapokban már a magyar államból kiszakított szlovák etnikai régió autonómiáját szorgalmazták az osztrák dinasztikus érdekek szerint átszervezett monarchián belül. Politikai elképzeléseiket és katonai cselekedeteiket a bécsi udvari politikához kezdték igazítani.

Am fegyveres erőfeszítéseiket és lojalitásukat az 1849. március 4-i osztrák „oktrojált alkotmány” nem honorálta. Ezért március 8-án egy memorandummal próbálkoztak, majd új politikai programot készítettek, amelyet március 20-án egy népes szlovák küldöttség terjesztett I. Ferenc József elé. Nemzeti igényeiket forradalom- és szabadságharc ellenes érdemeikkel igyekeztek alátámasztani. Petíciójukban azt kérték, hogy a – majd 3 millió szlovák (sic!) által lakott – felvidéki szlovák területekből alakítsanak ki egy közvetlenül Bécs alá tartozó autonóm koronatarományt külön közigazgatással, tartománygyűléssel és tartományi vezetőséggel. Ez a „szlovák fejedelemség” – meglátásuk szerint – nyugodtan viselhetné az „ősidők óta használt” szlovák föld, „Szlovákia” (zem Slovenská, Slovensko) nevet.⁴³

⁴¹ Steier II. 123. sz. dok. 203–206.

⁴² Hurban 718-719.

⁴³ A dokumentum teljes szövegét lásd: Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848-1914. I. 1848-1867. Zostavil... František Bokes. Vyd. SAV, Bratislava. 1962. 62-63. (A továbbiakban: Dokumenty I.)

Csalódottan és politikai tévúton

Ezen a politikai programon alapultak a szlovák politikusok újabb tervezetei, emlékiratait és beadványait, szabadságharc leverését követő politikai tervezetesei. Ám a bécsi udvar továbbra is hálátlan maradt. Štúr és politikus társai nagyon csalódottak voltak. Kilátástalan helyzetét a következőképpen jellemezte orosz barátjának, Szeznyevszkijnek 1850. december közepén: „*Mi most... atyáink házaiban élünk és ülünk kedvetlenül, és vágyak között; Hodža újból lelkész Liptószentmiklóson, Hurban Hlubokán Nyitra megyében, én meg idős apámnál élek és írok, olvasok és lovagolok*”.⁴⁴ 1851. január 23-án ugyancsak Szeznyevszkijnek panaszkodott: „*Egyre rosszabb idők járnak ránk. Ezelőtt, még ha magyar járom alatt is, mégis csak volt valamilyen életünk és kapcsolatunk, de most német... ostromállapot alatt semmink sincs, elvesztettek vagyunk és tespedünk. Fájdalmas, de igaz tény. A németek a győztes harc után nemzeti egyenjogúságot ígértek nekünk, a magyarok megverve, de az egyenjogúság gúny tárgyává lett. Az eddig uralkodó magyar nyelv helyén nálunk most minden nyelv egyenjogú, csupán a szlovák nem, amelyet megint az élet legsőbb szintjeire száműztek. A bíróságokon még mindig főleg a magyar nyelv uralkodik, az adminisztrációban majdnem teljesen a német...*”. A szlovák férfiak „*a kormányból ki vannak szorítva, megaláztatottak, üldözöttek, azoknak, akik a kormányért dolgoztak, nevetség a bérük...*”.⁴⁵

Ennek ellenére – néhány harcostársától eltérően, akik a teljes passzivitásba vonultak, vagy romantikus-messianisztikus víziókba, vallásos-metafizikai elmélkedésekbe menekültek – tovább dolgozott. Segítette Hurban 1852 őszeig működő lapját, a Slovenské pohľady-t. Cikkeket, recenziókat és kritikákat írt bele. Ez utóbbiak közül külön figyelmet érdemel, mivel akkori politikai nézeteit is tükrözi, az a kritikája, amelyben egykori diákjának, Samo Vozárnak a „Hang a Tátra alól” (Hlas od Tatier) című, „magyarbarát” írását bírálta igen hevesen. Vozár ugyanis a szlovák-magyar együttélés és tartós összefogás mellett érvelt, miközben a Kossuth Lajos nevével fémjelzett magyar liberalizmus pozitív vonásaira helyezte a hangsúlyt.⁴⁶ Štúr főleg azzal érvelt, hogy a szlovákok összefogása a magyarokkal, akiket az ázsiai hunokkal, avarokkal, mongol-tatárokkal és törökökkel rokonított, miért nem lehetséges.⁴⁷ 1853 végén a modori „magyarónok”, élükön a polgármesterrel, a tudomására hozták, hogy rendőri felügyelet alatt áll. Fel-

⁴⁴ Idézi: Juriček 205.

⁴⁵ Listy II. 316. levél 239-240.

⁴⁶ Dokumenty I. 143-144., Hučko 212.

⁴⁷ Dokumenty I. 145-149.

jelentették, a zsandárok nyomozást indítottak ellene.⁴⁸ Ennek ellenére 1854. májusában beszédet mondott a kiváló költő, Ján Hollý emlékművének leleplezésekor. Titokban találkozott M. Obrenović szerb fejedelemmel. Élénk levelezést folytatott, titkos személyes kapcsolatban állt a szláv világ számos jeles személyével, az orosz szlavofilok és a hivatalos orosz kormányideológia vezető képviselőivel.⁴⁹ A hatásuk alá került.

1851 végére elkészült utolsó jelentős politikai munkájával. „A szlávok és a jövő világa” („Das Slawenthum und die Welt der Zukunft”) konzervatív-vallásos víziónak tekinthető, amelyben az osztrák és a török birodalomban élő szláv népek jövőjét, fejlődésük lehetséges változatait vázolta fel Európa új viszonyai között.⁵⁰ Herder, Hegel és az orosz szlavofilok nyomán a „rothadó” Nyugat hanyatlását jósolta meg. A lehanyaglott angol-germán népek kezéből a „jövő nemzetét”-t jelentő szlávok veszik át a stafétabotot Európában, élükön Oroszországgal.

Stúr orosz imádatában, politikai tisztánlátása elvesztésében a politikai csalódások és kudarcok nagy szerepet játszottak. Az „ázsiai” magyarok és az „európai” szlovákok további együttéléstről hallani sem akart. A magyarok egyébként is elég erősek ahhoz, hogy önálló állami és nemzeti életet éljenek. A „szláv kölcsönösség” kollári gondolatára épülő ausztrószláv koncepció, a szláv föderáció terve kudarcot vallott. „*Jaj nektek szlávok, jaj neked szláv Ausztria*” – írta reményvesztetten. A szláv föderáció megalakítása azért is irreális, mert az önálló szláv államok társulása törvényszerűen orosz elleneséget eredményezne.⁵¹ Szertefoszlottak a Habsburg-dinasztia segítségéhez fűzött nemzeti reményei is. Nemcsak Nyugat-Európa hanyatlását jövendölte meg. A Habsburgok német birodalmáról is úgy vélekedett, hogy az soha sem lesz képes szláv állammá váni. Egyébként is ez a birodalom nem más, mint „*galvanizált múmia, amely az első erősebb ütéstől szétporlad*”.⁵² Egyetlen politikai kiutat látott csupán: „*az összes szlávot Oroszországhoz csatolni*”.⁵³ Oroszország az egyedüli világítótorony az elnyomott szláv népek számára. Tervei szerint az orosz birodalomhoz csatlakozó szlávok nemcsak a cári

⁴⁸ Juriček 215.

⁴⁹ Hučko 222.

⁵⁰ Vladimír Matula: Stúrov spis Slovanstvo a svet budúcnosti. In: Ľudovít Štúr v súradniciach minulosti a súčasnosti. Zostavil Imrich Sedlák. Matica Slovenská, Martin: 1997. 130-145.

⁵¹ Z diela „Slovanstvo a svet budúcnosti”. In: Vybor zo spisov Ľudovíta Štúra. Turč. Sv. Martin. 1931. 158. (A továbbiakban: Vybor zo spysov); www.matica.sk/snn/2005/24/; Gecse Géza: Bizáncról Bizáncig. Epizódok az orosz pánszlávizmus történetéből. Interetnica, Bp. 1993. 56. (A továbbiakban: Gecse)

⁵² Idézi: Juriček 218.; Gecse 56.

⁵³ Vybor zo spysov 161.

fennhatóságát fogadnák el, hanem – a szláv nyelvi egység részeként – az orosz nyelvet és a pravoszláv vallást is.

Négy évvel később a meghasonlott Štúrt váratlanul ragadta el a halál. 1855. december 22-én halálos kimenetelű fegyveres baleset érte. Három hét fájdalmas szenvedés után 1856. január 12-én hunyt el.